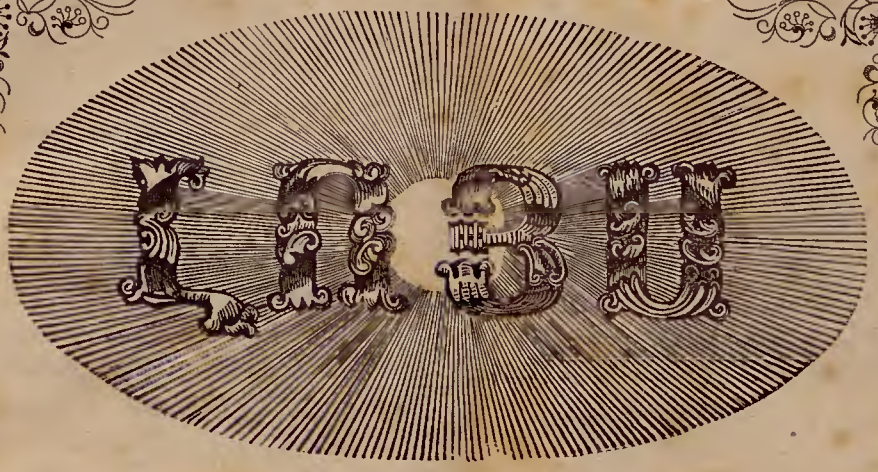

ՀԱՆԴԷՍ ԿԻՍԱՄՄԵԱՅ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ
թիւ 11.

1 ՆՈՅԵՄԲԵՐ,
1874.

Կ. ՊՕԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

1874

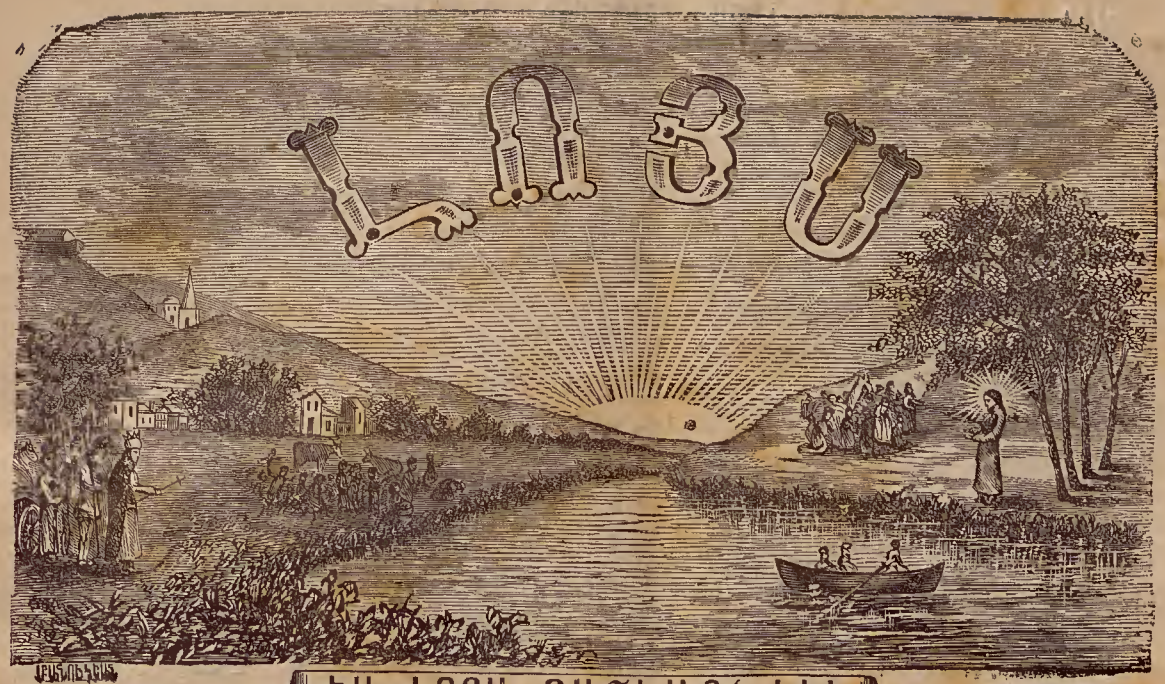

ԵՍ ԼՈՅՍ ՅԱՇԽԱՐՀ ԵԿԻ

ՀԱՆԴԷՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԽՈՐՀՈՒՐԴՔ
ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ Ս. ԿՐՕՆԻ

ԵՐՐՈՐԴ

ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԻՒՆ

(Շարունակութիւն տես թիւ 10.)

Դ.

Քրիստոնէական եկեղեցւոյ մէջ Հռովմայ եկեղեցին կ՚երևի թէ՝ տարբերը կերպով նկատած է ապաշխարութիւնը և խոստովանութիւնը, որ երբեմն դաչինքով մահացու մեղքերը կ՚լուծէ, քաւարան ունի և այդ քաւարանի հոգիներուն վերայ կ՚իշխէ, լմպոս ունի, գժոխք ունի, արքայութիւն ունի, և այդ ամենուն մի ձեռնհասա իշխանութիւն կ՚բանեցընէ, հրապարակային և ընդհանուր ներողութիւն կ՚շնորհէ, և զայն չքեղ տարեդարձներով կ՚տօնէ։

Այս ամենքը մեր զարմանքը կը գրաւէ՝ և կապշինք կ'մնանք այն ինքնաստեղծ ձեռնհասութեան վերայ, որ հնարած են։

Խոստովանութիւնն իսկ երբ մի արհեստ ընտրած՝ եկեղեցւոյ մի անկիւնը պահարան մը զետեղած են, որ խոստովանարան կ'կոչուի, ապաշխարողը կուգայ այդ խոստովանարան անուանեալ դաղտնի պահարանի առջեւ՝ ուր Քահանայն նստած է, կը պատմէ իւր մեղքերը, և ուրիչ մերթ անտեղութիւնք կ'պատահին, և ոմանք իսկ յանուն խոստովանութեան տանէ ի տուն կ'չրջին, որ ըստ եկեղեցւոյ օրինաց արդիլեալ է, և միայն հիւանդաց համար ներելի։

Ցունական եկեղեցին ապաշխարութեան և խոստովանութեան վաղեմի սովորութիւնը պահած է, որ ապաշխարողն եկեղեցւոյ մէջ Քահանային դէմը կանգնած կ'պատմէ իւր մեղքերը՝ և Քահանայն փորուրերը ապաշխարողին դլխուն վերայ կ'դնէ և արձակման աղօթքը կ'կարդայ։

Անդղիական եկեղեցին դաղտնի խոստովանութիւն ունի և որուն համար ալ մի օրէնք հաստատած չէ՝ և արձակում տալու սկզբունքը կընդունի, թէ և ոմանք Անդղիացի քահանայից խոստովանելու եկող հաւատացելոց խոստովանութիւնը մտիկ կընեն և արձակում կուտան կ'ըսեն։

Ե.

Հայաստանեայց կաթողիկէ եկեղեցին արեւելեան եկեղեցւոյ մէջ ամենէն ընտիր և դեղաղանց կարգեր և կանոններ սահմանած ունի Ապաշխարութեան և Խոստովանութեան համար։

Ապաշխարութեան դլխաւոր կարդը կ'կատարուի ի Մեծի Պահոց և մանաւանդ ի մեծի Աւադ Հինդշաբթու՝ յառաջ քան զԼուրհնուրդ Ս. Պատարագին, Թող մանաւորայ համար հաստատեալ կարգերն։

Պարծանօք կ'ներբողեն օտարազգիք իսկ Հայաստանեայց Կաթողիկէ եկեղեցւոյ Առաքելական վեմ դրութիւնք ի մասին եկեղեցական Ս. Խորհըրդոց։

Հայաստանեայց եկեղեցին պարտք դրած է տարին հինդ տաղաւարի՝ Ծընընդեան, Զատկի, Վարդեվառի, Աստուածածնայ և Խաչի՝ խոստովանիլ և յօժարութեամբ ապաշխարութեան լուծը տանիլ՝ ինչ որ Քահանայն եկեղեցւոյ կողմանէ կ'պատուիրէ՝ առ ի հաղորդիլ արժանապէս։

Հայաստանեայց եկեղեցին սահմանած է խոստովանութիւնը եկեղեցւոյ մէջ կատարել(1), Քահանայն փիլօն առած՝ փրկչական պատկերի դէմը ծընկայ վրայ կ'ընդունի խոստովանողն, և ուր Քահանայն կ'յիշեցնէ իրեն՝ թէ ինք Աստուծոյ կ'խոստովանի, և հարկ է ամենայն ինչ ստուգութեամբ ասել, և զինի մեղայական ղղջումի ընթերցման իւր մեղքերն կ'խոստովանի ապաշխարողը, Քահանայն հարկ եղած խրատները և յորդորները տալով ապաշխարութեան միջոցներ կ'պատուիրէ,

(1) Զեմք գիտեր Թէ ման էր վերջին ժամանակացս մէջ եկեղեցւոյ այս կանոնն չ'պահուիր, և Քահանայք գրեթէ անխտիր տուներու մէջ խոստովանութիւն կընեն։

յետ որոյ ձեռքը ապաչխարողին դէպ խուն վերայ դնելով՝ արձակման աղօթքը կ'կարդայ «Ողորմեացի ինձ մարդասէրն Աստուած եւ թողութիւն շնորհեացէ ամենայն յանցանաց իմոց» ևն ըսելով :

Այս խորհրդական խոստովանութիւնը կրօնական և պարկեշտ է, յորում ակներև կ'փայլի վեհմութիւն և պարզութիւն :

Հայաստանեայց կաթողիկէ եկեղեցւոյ այս կարգադրութեանց մէջ քրիստոնէական մի ներքին վեհութեան և անարատութեան ոգի կայ , և կ'յիշեցնէ եկեղեցւոյ առաջին դարերը :

Մեր այս հակիրճ և համառօտ տեսութիւններէն կրնայ իմաստասիրել ընթերցողը՝ թէ քանի առաւելութեամբ գերազանց կ'գտնուի մեր մայրենի կաթողիկէ եկեղեցին Հայաստանեայց քան զայլ եկեղեցիս՝ իւր Առաքելական դրութեամբը և հաստատեալ բարեկարգութեամբը , որով ամենեցուն նախանձելի եղած է, գովելի և պանծալի իւր ժամանակին և յետնոց :

(Շարև ընդ հուպ)

ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ

ՄԵԾԱԲԱՆԻՆ

ԿԵԱՆՔ ԱՒ ԱՂԱՂԱԿ

Ո'վ մարդիկ՝ ժողովուեցէ'ք ի մի վայր եկէք , առէ'ք փող, տաւիղ եւ Թմբուկ, զարկէ'ք ու երգեցէ'ք մեծաբանին կեանք ու աղաղակ :

«Լուեցէ'ք մինչ ես կ'խօսիմ :

Երկինք ինձ խնդաց, ամպերն ուղղի յորդեցին, երկիրն ինձ խոնարհեցաւ, երբ ես յղացայ :

Աւուրքն էին զարնան, զուարճ էր բնութիւնն , ժամը պայծառ, զեփիւռն հեզիկ վարդի ու յասմիկի հոտեր կ'ծաւալէր :

Մօրս արգանդն էի, ծայնս խղդուած էր , ո'չ ոք զիս տեսած էր , ես աշխարհ արդէն գիտէի :

Ծանեայ Թէ ես ո՞վ եմ եւ ո՞ւր եմ:

Տեսայ իմ մօրս արգանդ ինձ բաւ չ'էր, մի ամիս պակաս մնացի :

Դեռ ունէն ամօթ էի՝ արեւն աչքերս համբուրեց:

Որորանս չ'էր պատրաստ, բեհեզներս ես հագայ , մօրս բազկաց վերայ օրօրեցայ :

Իմ խանձարուրս բակեցին երկրի յատերժահարսութիւններն , ինձ օր օր օր ասացին զուարճութիւնք երկնից կամարէն :

Դեռ ես մի ափ մանուկ էի՝ իմ հրամաններս օրօրոցէն ես տուի :

Դեռ կաթնկեր տղայ էի՝ իմ աղաղակն աշխարհ լսեց եւ ինձ :

Իմ լեզուի առաջին հնչումն՝ առաջին աղաղակն էր «Մեծ» :

Երբ ծնոքերս եւ ոտքերս լուծուեցան՝ Մեծաբանութի՛ւն, Մեծաբանութի՛ւն աղաղակելով պնդեցայ ու վազեցի :

Հասայ, զինուորագրեցայ, ունեցայ մեծաբանիդու ծիրը :

Մարդիկ ամեն ափշեցան՝ իմ կանխահաս իմաստութենէն եւ բանից :

Ամեն բան ի մի հայեցուած, տեսի, ճանչցայ, ուսայ եւ իմաստասիրեցի :

Դեղ, հանճար, միտք, փիլիսոփայութիւն, իմաստասիրութիւն, գիտութիւն, հարստութիւն, պերճախօսութիւն, եւայլն ամենայն ինչ քիչ ժամանակէն ձեռք բերի :

Դեղւոյս նմանը չ'կայ, աչքերս սեւորակ, մազերս գանգուր, ճակատս լայնադիր , մարմինս բարեձեւ, ես աշխոյժ, զգայուն եւ ամենակատարեալ մի մարդ անկեղծ, վստահելի ու եզական :

Խելքիս՝ խելք, խօսքիս՝ խօսք, գրչիս՝ գրիչ, ուժիս՝ ուժ, հանճարիս եւ գործոնէութեանս՝ հանճար եւ գործ չ'հասնիր :

Եթէ հազարէն մի՝ ես կըսեմ Թէ բիւրէն մի մարդ չ'ելլար՝ իմ ծիրերովս կատարեալ :

Ծնունդս գիտէի , ապրիլս ալ գիտեմ , մեռնիլ դեռ հեռի է յինէն :

Ճանչցա՞ր զիս —իմ անունս մեծաբան է»:

Դեռ ես ի՞նչ երկարենք, աշխարհ լցոյց մեծաբանին աղաղակ՝ կ'գոչէ «Կայ ես եմ, չկայ ես եմ»:

— Կ'նմանի տղմուտ ագբերց , աւազանաց , լճից մերձ խռնուած գոտեռու հանած աղաղակին եւ խառնաշփոթ աղմուկին, որ յաչս խոհեմներաց իմաստնոց չունի մի ստկի արժէք :

— Կ'նմանի ամուսն ամպերուն, որք իրենց գոռ ինքնամբք կ'ընուն զաշխարհ, եւ փոխանակ բեղմ-

նաւորիչ անծրեւաց տեղան մի միայն չոր ու ցամաք գոռում Ներ :

—Կ'նմանի գիշերային ճպուռն, որ գիշերն ի բուն կ'ճճէ եւ բնութեան լռութիւնը իւր աղմկովն կ'խըռովէ եւ ինք մի ճնճղուկ չարժէր :

— Եւ կամ հանգոյն տիտանական այն լերան, որուն երկունք տիեզերազոռ՝ ոչ այլ արդիւնք եւ կամ ծնունդ ունեցաւ, այլ ընչին ու չքոտի մկիկ մը լոկ:

— Ո'վ մարդ՝ ուսի'ր ցածութեամբ խօսիլ եւ մի' մեծաբանել :

— Ջանացի'ր պայծառացնել քո անունդ եւ մեծացնել քո վարկ եւ շուք, բայց ո'չ մեծաբանելով՝ այլ մեծամեծ բարիս գործելով յօգուտ հասարակաց բարւոյն :

— Մեծաբանելն գործել ասել չ'է, քիչ խօսէ, շատ գործէ, եւ գնա' Թագի'ր քո բարի գործոց ստուերի ներքեւ, որպէս Նաթանայէլ ի ներքոյ Թզենւոյն (1) :

—Ունեցիր մի սիրտ, որ հանգչի քո մարմնոյ մէջ, սեղմի անդ, չ'ընդվիզի իւր սահմանէն դուրս :

— Եթէ կուզես բարձրանալ՝ խոնարհ եղիր, եթէ կուզես պատուոյ, իշխանութեան եւ փառաց հասնիլ, փախիր եւ խոյս տո'ւր անոնցմէ :

— Մի' մեծաբաններ իմաստութեանդ, հանճարոյդ եւ գործունէութեանդ վերայ, ուսի'ր ասել՝ Թէ իմաստութեան պէտք ունիմ, պիտի ուսանիմ մինչեւ մեռնիմ :

Ֆ. Ս.

ԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒ

(Շարունակութիւն տես թիւ 10.)

Գ.

Բառերն ստեղծած կամ հնարած ատեն՝ (որ ըստ իս աւելի հաւանական է Թէ նախ զոյականները ստեղծուեցան կամ հնարուեցան եւ ոչ բայերը, զի առաջին մարդն անշուշտ « Ահա Աբելը » ասաց եւ ոչ «Ահա կ'ծագի կամ ծագեցաւ». եւ որչափ որ իմաստասէրք Առաջին մարդուն քոլ (mutesme) Համրութեան վիճակ մը ցոյց տան կամ երազեն: Կրնայ միթէ ուրացուիլ որ Առաջին մարդը աչերն ի լոյս բացած ատեն՝ երբ տեսաւ հրեղէն վիթխարի գնտերուն զգլխով Թաւալիլը, մրրկաց զանտառներն ու ծովերը յուզելու հեծեծիւնը, զազանաց ոռնացումը, երկնադրացի սարերը, ամպահամբոյր ծառերը, բնութեան ահեղաշուք բոլոր տեսարաններուն տեսիլը սոսկման, պակուցման, զմայլման բնածին զաղափարներն զարթուցանելով ի' նա, ձայնարկութիւն մ'արձակել տուած չ'լինին : Ձայնարկութիւնը զեղչեալ խօսք մ'է, որ իր մէջ կ'պարունակէ երեք տեսակ բառ, գոյական մը, բայ մը, ածական մը. ինչպէս աղէ բառը կ'նշանակէ կ'աղաչեմ ուզիզիդիր եղիր. կամ կաղաչեմ զըռուցէ և կամ ուրիշ իմաստով մը ») Ի՞նչ կազմ ու եղանակ զոր ընկալան, նոյն կազմն ու եղանակը պահեցին և առ յապայն՝ զայն բառերն արտասանող շրթանց վրա կամ գրող գրչաց ներքև: Բառերն ալ ստեղծագործութեանց կարգէն են : Եթէ ուրիշ ստեղծագործութիւնք, ինչպէս կենդանիք, բոյսք, ևն. իրենց կազմն ու գոյութեան եղանակը պահած են . բառերն ինչ իրաւամբ չը պահեն : Մարդկային գիտութիւնը տակաւին իրաց և էից միայն յատկութիւնները կ'ճանչէ, իրաց ու էից գոյութեան գիտութիւնը չունի տակաւին մարդը : Ամէն օր « ամէն բան նիւթէն յառաջ եկած է » քարոզող և հաւատացող փիլիսոփան, չգիտէ և չ'կարէ զրուցել տակաւին Թէ Նիւթն ինչ է :

Լեզուի Ումն Մասունք Բանի կոչուած բառերը լեզուին շէնքը, կմախքն են . զայն փոխել անհնար է . և ինչու փոխել լեզուն : Դժուարութենանց համար : Եւ ոչ է այն՝ որ լեզուն դժուար է կ'պնդէ : Մարդ մը իւր մայրենի լեզուն օրօրոցէն սկսելո վանզգալաբար յ'անգէտս կ'ուսնի : Լեզուն դժուար է չկրնար զրուցուիլ, այլ քերականութիւնը դիւրին կամ դըժ-

(1) Ծոփ. Ա. 48

ուար եղանակով շինուած է կրնայ զրուցուիլ : Ամէն ազգի համար իւր լեզուն հացը ծամելուն և ջուրը խմելուն պէս դիւրին է : Օտար ազգի մը լեզուն իրեն համար դժուար է . և գիտէք որ ատեն քերականութիւն հնարուեցաւ , երբ պէտք եղաւ ազգի մը կամ այս ինչ անհատին իր լեզուէն զատ ուրիշ լեզու մը սորվիլ: ԵԹԷ տակաւին մի ոք տարակուսի և զրուցէ ԹԷ Հայումը համար հայերէն լեզուն ուսնելու կայ դժուարութիւն , հարցուցէք Հայ մանկիկներուն : Ինչպէս ամէն արարած մի յատկացուցիչ նկարագիր ունի, այնպէս Հայոց ազգն ալ զինքը յատկացնող մի լեզու ունի : Բնական յատկութիւնք ինքնին կ'ուսին : Ո՞վ ուսուցած է մեղուին իւր ճարտար ու քաղցր փեթակը կազմել , սարդին ոստայն հիւսել , Ծղնեկին դայլայլել , ծաղկին փթիթ և պտուղ տալ : Հայ մը իրաւունք չունի զրուցել ԹԷ ինչու համար իմ մատներս չորսական կամ վեցական չեն ստեղծուէր ու հնգական՝ ըստեղծուեր են . նմանապէս չ'կարէ իրաւունք ունենալ զրուցելու ԹԷ՝ ինչու համար մեր լեզուին բառերն այնպէս կամ այսպէս փոփոխուեր են :

Մինչէ բառից փոփոխմանց ձևաշատութիւնը լեզուին բնական մէկ գոյութիւնը լինելուն ապացոյցը չեն նաև կարգ մը մասնիկներ՝ որ ամէն բառի վրա չեն կրնար դրուիլ . ինչպէս չղըրուիր իգի մը ուռած ստինքներն այրի մը կուրծքին , կամ մազոտ պէխեր ու մօրուք օրիորդի մը ծնօտին վրայ : Այս ինչ այն ինչ մասնիկն ամէն բառի յար մարցնենք ըսելու չափ անմտութիւն է , այս ինչ կամ այն ինչ հոլովումը ամէն բառի յարմարցնենք :

Լեզուները կամ Աստուծոյ պարգեւ , կամ բնութեան տուրք կամ մարդկան հնարքն են :

ԵԹԷ Աստուծոյ պարգև իցեն , առաւել քան զ'այս պարգև, ԵԹԷ բնութեան տուրք իցեն , առաւել քան զ'այս տուրք, ԵԹԷ մարդկան հնարք իցեն , առաւել քան զ'այս հնարք, ոչ մեծագոյն և ոչ ինչ կայ և ոչինչ կարէ լինել :

Ես՝ աւանդութեան , պատմութեան , կրօնի և հաւատոյ զաւակ , կ'դաւանիմ ԹԷ լեզուներն «Աստուծոյ պարգև» են առ մարդ : Արդ քանի որ բառից գոյութեան պատճառն Աստուած է : Բառից գոյութիւնը փոխելը Աստուծոյ միայն առաջարկելու է , կամ Աստուծոյ հետ միայն խորհրդակցելու է իւր առատագոյն գոյութեանը վրայ ընելիք փոփոխութեանը մասին : Բառերուն կազմը կամ հոլովումը փոխելը մարդու մը կազմը կամ գոյութեան եղանակը փոխել է : Քանի որ տակաւին գոյութեանց գիտութիւնը չունինք, առ այդ ձեռն արկանել կամ ձգել ընդ վայրութիւն է :

Գ .

Տեսար Զերազի կ'հարցնեն ԹԷ ինչու համար միակերպութեան նեղ շրջանին մէջ խղդելու չափ ամփոփած ես , Հայոց լեզուին անուանց բազմաթիւ հոլովումները:

Կ'պատասխանէ «Հայոց լեզուն զարգացեալ ու մշակեալ լեզուաց կարգն անցնելու բուռն տենչէս և անճուէր զգացումէս մղեալ զ'այդ վերածումն արարի : Որպէս զի Ազգս մի լեզուով երգէ , խօսի , օրինէ կամ անիծէ » :

Զարգացեալ ու մշակեալ լեզուներն արդեօք հոլովմանց կամ խոնարհմանց ձևաշատութենէն զուրկ են :

Թուենք մի քանին :

Սանսգրիտ լեզուն՝ զոր երբեմն Գանգիսի Եդեմավայր հոլոտում խօսած են աշխարհի առաջին իմաստութեան կամ գիտութեան այբը զառաջինն ինքեանք

հնարող հանդիսացած՝ առաջին հեղինակ Պրահմանք կամ Պուտտաիք՝ որոց իմաստասէր միտքն ու կիրթ վարքն՝ մեծին Ալէքսանդրի արշաւանքէն յետոյ, խնամինալով կամ ամուսնանալով Յունաց գեղեցիկ ու ստեղծող մտքին հետ, մտրակեցին Յոյն հանճարը, Յոյն և Լատին լեզուագէտ, զորս խօսած ու գրած են անթիւ ճաշակագէտ գրագէտներ, բանաստեղծներ, պերճախօսներ, փիլիսոփաներ, Աստուածաբանները, պատմագիր ու մատենագիր հեղինակներ, կայսրներ, միլիոնաւոր ժողովուրդներ, քրմեր, կրօնականներ, որք մեր լուսաւորութեան մայրն ու դահեակն են, և որոց բեկորներուն վրա իւր հիմն ու գահը դրած է դարեցի քաղաքակրթութիւնը ու գրականութիւնը, անշուշտ այդ լեզուներ մշակեալ ու զարգացեալ լեզուներ էին, բայց ամենքն ևս հոլովմանց ու խոնարհմանց ձևաշատութիւնը ունեցած են և ունին միշտ, և տակաւին իբրև զարգացեալ լեզու իրենց պայծառ շարունակութիւնն ունին, որով կ'ապացուցանեն Թէ հոլովմանց կամ խոնարհմանց ձևաշատութիւնը լեզուին մշակմանը կամ զարգացմանն քարընդոտն չեն.

Եւ եթէ հոլովմանց ու խոնարհմանց կերպակերպութիւնը կամ ձևաշատութիւնը լեզուաց զարգացմանը նեռիակ լինէր, ու բառից մի բնական պայմանը կամ օրէնքը չլինէր կամ միով բանիւ բառից գոյութեան իրաւունքը (rèson d'être) չ'լինէր, ց'արդ վաղու ևս զարգացման խաչակիր անընկրկուն զօրականներէն ջարդուբուրդ եղած անգոյ և անհետ հալածած ու չնչացած էին, և Տ. Չերազի փափաքած ու առաջարկած միակերպութեանը վերածած էին կամ կ'լինէին:

Ուստի սա փորձառու հմտութեան ու անվիճելի ճշմարտութեան յայտնութենէն յերևան կուգայ Թէ՝ լեզուի զարգացումը կամ որ այն է ժողովրդեան յառաջդիմութիւնը՝ ոչ այս ու այն հոլովը կամ այս ու այն խոնարհումը ջնջելով կ'լինի, այլ մտածման նորանոր կերպեր, ասման նորանոր եղանակներ, ձևեր, ճոխ զուգադարներ, ճարտար զրչի ու ճաշակագէտ մտքի արդիւնք եղող յատկաբանութեամբ ստեղծելով՝ և զանոնք ծաւալելով ամէն հասակի ու աստիճանի ազգայնոց մէջ կ'լինի: Թէև մեր զաւառաբարբառներ խառն են. այսու ամենայնիւ ամէն զաւառացի գիրար կ'հասկնան:

(Շարև ընդ հուպ)

Ա. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

Ա Զ Գ Ա Յ Ի Ն

ՍՈՎ

ՓՈՓՈՒԽ ԱՍՒՈՑ

Ե Ի

ՏԱՌԱՊԱՆԲ ՀԱՑ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ

ԲՆԱԿԵԼՈՑ ԱՆԴ

«Չի քաղցեայ եւ եռուք ինձ ուտել» (1)

ՅԻՍՈՒՍ ՔՐԻՍՏՈՍ

Զմեռն եկաւ հասաւ, Ասիոյ լերներն, սարերն ու դաշտերն ձիւնով պատեցաւ:

Յրտաչունչ հողմունք անձրև և ձիւն կ'տեղան եւ սոսկալի մրրիկներով կ'ահաբեկեն զբնակիչս:

Ծառերն տերևաթափ, մի բոյս, մի դալար, մի ոստ, մի կաղնի անդամ չ'երևիր, բնութիւնն համայն դոսացեալ վիճակի մէջ՝ ո-

(1) Մատթ. ԻԵ. 35.

վերջոյ տաղնապն կ'առաւելու և վտանգն կ'ծանրանայ :

Այս դժնդակ եղանակին փոքրուն Ասիոյ սովատանջ 25000 Հայ ժողովրդեան աղէտները կ'բազմապատկուին և նոցա սրտաճմլիկ աղաղակայ ձայն մինչ ի Մայրաքաղաքս կը հասնի :

Մարմնոյ ամեն տեսակ մնունդէ զուրկ՝ Հայց միայն կ'խնդրեն, Հայց՝ ապրելու համար . . . :

Սով և կեանք՝ երկուքն ի միասին մրցման մէջ են, սոքա իւր յաղթանակը յառաջ կ'վարէ, և հարիւրաւոր մարդիկ անօթութեան կ'զոհէ :

Զայս կ'հաստատեն Աղդային Պատրիարքարանն տեղացած դուժալուր հեռադիրներն և աղէկատուր նկարագրութեամբ լի եղած ստուար նամակներն, զորս առանց արտասուք հոսելու չ'է կարող մարդ ընթեռնուլ :

Երկու և կէս բիւրէ աւելի Հայեր, արք, կանայք, ծերք, երիտասարդք, մանկամարդ տիկնայք, պատանիկք, աղջկունք և կաթնկեր մանկունք՝ ի սովու կ'տանջին, կ'չարչարին և ոմանք իսկ ի քաղցու մահամերձ կը գտանին :

Ամենք ալ կորովէ, ուժէ, զօրութենէ լինկած՝ կ'մախներ դարձեր են :

Գոյն, գեղ, կայտառութիւն և այլն ի սովու յափշտակեալ՝ գերեզմանի ուրուականաց պատկերն առած են :

Հարուստն՝ որ կ'վարէր, կ'ցանէր, կ'հնձէր, կ'շտեմարաններ և ըստ չափու աղքատաց կ'օդնէր, նոյն ինքն այսօր օդնութեան կարօտ օրուան հացն կ'որոնէ և չ'գտանէր :

Արհեստաւորն՝ որ ցորեան, իւղ, պանիր, դարի, հաճար, և այլ տարեկան պէտքերն կանխաւ կ'պատրաստէր, նա այժմ ամեն ժամ սովու և անօթութեան հետ կ'կռուի :

Հանդոյն այսմ դեղջկանն՝ որ գիւղական կենաց մէջ ձմեռան պաշարն ու ուտեստն համբարած ունէր, այժմ ձեռք բացած Հայց կ'մուրայ, մերկ՝ ու բոպիկ աստ ու անդ թափառելով դթութիւն կ'հայցէ :

Ի մի բան ամենք ալ Հայց կուղեն, կենաց այս ահրաժեշտ մնունդը կուղեն :

Երկիրս կ'ժտէ տալ, բնութիւնն ամուլ կ'ծնայ, և մարդիկ կ'տարտամին ձեռն տալ իրենց նմանեաց, և կամ թերևս չ'են յօժարիր ապրեցնել մի սովատանջ ժողովրդեան բազմութիւն :

Չ'ենք դիտեր՝ սիրտ չ'կայ, գութ չ'կայ՝ թէ դրամ . . . :

Սոքա երթալով աւելի ծաւալ կ'առնու, և ձմեռն իրեն օդնական առած սովալլուկ կ'տանջէ ժողովրդեան բազմութիւնը :

Բոլորովիմբ ցորեան, դարի, հաճար, եղն, ոչխար, խաշն, արօտ և այն ամենը՝ ինչ որ մարմնոյ սննդեան կը պատկանի՝ սպառած է :

Ցորենայարդէ, դարիի կեղևներէ, կորեկէ, հողով մոխիրով շաղուած մի տղմի կտորին Հաց անուն կուտան, և քաչն 7—8 դահեկանի զիմեանս սպաննելով միմեանց ձեռքէ կ'յափշտակեն (1) :

Աղէկատուր և մահամերձ վիճակ :

(1) Այս հացին մի կտորն մեզ ի տես բերաւ մեր Մեծարգոյ բարեկամներէն Յակոբ Էֆէնտի Ալլահվերտեան :

Եղկելիք տանջեալք ի տվու կ'խուժեն ի լերինս, անդ կ'ապաստանին, իրենց բնակարան կ'ընտրեն լերանց խոռոչներն ու քարաձաւներն, որպէս զի հոն վայրենի անասնոց հետ խոտաճարակ ապրին, բայց այն մի ատ դալարն՝ մի կտոր խոտն ալ այսօր կ'ժտէ տալ բնութիւնը, զի ձմեռ է։

Մայրեր, որ յուսահատ իրենց կենաց վիճակէն, այլ ևս տվու դէմ տոկալու կարողութիւններն սպառած՝ կ'առնուն պարան, կ'դիմեն ի ծառատունկս և անդ անտառներու խորերու մէջ իրենք զիրենք կ'կախեն, իրենց կենաց քաղցրիկ արևն կ'մարեն, որպէս զի այլ ևս չ'լսեն իրենց սիրասուն որդւոց «Մայր, Մայր, հաց կուզեմ» աղաղակներն, լալունէն և անօթութենէ չաքչքարուելով մեռնելնին . . . զի մայր են, չեն կարող փոխանակ հացի քար տալ (1)։

Մայրեր, որ լերանց խոռոչներու և քարանձաւներու մէջ կ'փորեն և կ'նախապատրաստեն իրենց գերեզմանը, և մինչ կենաց անունդն կ'սպառի՝ կ'ընկողմին անդ իրենց որդւովք և հոն խաղաղ գերեզմանին մէջ մահուան կ'սպասեն . . . և այլ յաւիտենականութեան մէջ իրենց աչքերըն կ'բանան . . . ։

Մայրեր, որ իրենց սրտահատոր կաթնկեր զաւակունքն՝ և նոր յոտին եղած մանկտիքն կ'տանին կ'թողուն աւերակաց մի խորչն, լերանց մի ըստորոտը՝ մեռնիլ անդ առանձնութեան մէջ, որպէս զի նոցա տվատանջ մահուան վերջին սրտաճմլիկ հառաչանքներն չ'լսեն . . . ։

Մայրեր, որ յուսահատութենէ վարանեալ դէթ իրենց անձն ապրեցընելու համար՝ իրենց դրկաց դիեցիկ մանկտին հակառակ մայրական դիթոյն և դորովանաց՝ դեռատմոյն առնել կ'որոշեն, և ծնողական որդեսիրութեան յաղթահարելու խորհրդով՝ կ'հնարեն երկու մայրեր փոխոխել իրենց զաւակունքն և այսպէս իրենց դրկէն՝ ալեաց դիրկը կը յանձնեն . . . ։

Հանդոյն սոցա մի շատ հայրեր և մայրեր՝ իրենց ընտանեկան կեանքն աղատելու ճգամբ, կ'մեկնին իրենց հայրենի բնակարանէն, զայն ամայի կ'թողուն, և ճանապարհ կ'ելլեն այլ քաղաք և այլ երկիր դաղթելու, և ի ճանապարհին նօթի, մերկ և բոկոտն՝ կ'կնքեն իրենց կեանք . . . ։

Շատերն խոտով կ'ճարակին, այլք ծառոց չորացած տերևներն կ'խաբշեն, ոմանք անխտիր անասնոց միսն և նոցա դիակաց ոսկորներն կ'մանրեն կ'ուտեն. ոմանք իսկ սպանդարաններն կ'երթան ու մորթուած անասնոց արիւններն կ'քամեն և փորոտիքը կուտեն, և մարդիկ՝ որ յուսահատութենէ յուզեալ և վարանեալ՝ մի հարուածով կեանքերնին կ'վերջացնեն . . . ։

Թողումք ասել ի տվու ծագումն առած սոսկալի հիւանդութիւններն և ժողովրդեան կրած դառնակսկիծ աղետներն ։

(1) Պօլսում բնակեալ անհոգ և անտարբեր մեծատուն Հայ տիկիններու ուշադրութեան կ'յանձնեմք այս տողերն (բացառութիւնը յարգելով), կ'լսեն արդեօք իրենց նմանիներուն՝ իրենց քերց այս սոսկալի դառնաղէտ վիշտերն — այո՛ կ'հաւատանք Թէ կ'լսեն. բայց կուշտն ու յագեալն ինչ գիտէ՝ Թէ նօթին ու քաղցն ինչ կ'քաշէ ։

Հայրք և եղբայրք դթութեան առ Ձեզ կ'ուղղեմք և սա հետևեալ տողերն ։

Փոքուն Ասիոյ մէջ սուլտանէն ժողովրդենէն երկու և կէս բիւրն մեր արևնակից եղբայրներն են ։

Մի Ազգէ և եկեղեցւոյ որդիք են՝ մի Հայրենեաց զաւակունք ։

Օտար չեն նոքա, և եթէ օտար իսկ ըլլային՝ մեր մարդկային ընկերասիրական պարտքն կատարելու ջանադիր պիտի գտնուէինք ։

Ահա երկու և կէս բիւր Հայեր, մեր սիրուն հարք, եղբարք և քորք , որք իրենց այս դառնաղէտ վիճակի մէջ աչք արտասուս աղիողորմ հեկեկանօք դթութիւն կ'հայցեն , հայ կ'լինդրեն , ապրեցուցէք զմեզ կ'դոչեն . . . ։

Ո՞վ է՝ որ սիրտ, դութ, կարեկցութիւն, մարդասիրական զգացում ունենայ և խնայէ մի կեանք աղատելու համար մի ոսկի, մի արծաթ և մի պղինձ դրամ ։

Քանի՛ անգութ, քանի՛ անագորոյն, քանի՛ անողորմ ըլլալու է մարդ՝ որ այս ամենը լսէ և դեռ ևս ձեռքն իւր քսակը չ'երկարէ և մի մարդ ապրեցնելու համար մի քանի ոսկի՝ մի քանի արծաթ և կամ մի քանի պղինձ դրամ չ'տայ , և իր աչքին դէմ պլպլացող առ կայծեակ կանթեղին մէջ մի կաթիլ իւղ չ'ընու ։

Մեծատունք Հայոց, դուք փոխ տուէք Աստուծոյ, այդ հարստութիւնը Աստուած ձեզ պարգևեց և Աստուած առաւելու, դուք յաւիտենականութեան մէջ տոկոսովը պիտի ընդունիք ձեր ողորմութեանց դրամագլխոյն կրկնապատիկը ։

Աստուած խօսեցաւ զայս , հաւատայէ՛ք՝ թէ շատ են ձեր վարձքն երկնից մէջ, եթէ յօժարիք օգնել ձեր նմանեաց և ապրեցնել զանոնք ։

Ժողովուրդք Հայոց, և դուք յօժարեցէք ձեռն տալ՝ սուլտանէն մեր արևնակից եղբարց ։

Մի՛ խնայէք ձեր արդար վաստակոց և քրտանց արգասիք եղած մի կորստական ոսկին՝ արծաթն և պղինձ դրամն, նոքօք հոգիներ պիտի շահիք, բիւրներ պիտի ապրեցնէք ։

Ժողովուրդք Հայոց, եղբարք իմ, յօժարեցէք ձեր վաստակոց տանէն մին երկնից մէջ դանձել , ուր անկորուստ կ'մնայ , ուր ցեց և ուտիճ չ'են մերձենար ։

Ահա երկու և կէս բիւր սուլտանէն եղբայրներ, սոքա երկնից բեռնակիրներն են, մի խնայէ՛ք դէթ մի պղինձ դրամ, տուէ՛ք ձեր լումաներն, թող երկինք տանին, և մինչ դուք հոն երթաք՝ անդ պատրաստ պիտի դրանէք ձեր գանձերն, և դարձեալ երկրի վերայ ալ պիտի առնուք «Ցուք և տայի ձեզ »։

Աստուած Որդին ասաց՝ թէ յանուն աշակերտի արուած մի դաւաթ պաղ ջրոյ վարձքն իսկ չ'պիտի կորսուի երկնից մէջ ։

Ժողովուրդք Հայոց, եղբարք իմ, 25,000 Հայեր Յիսուսի անունով հայ կ'աղերսեն ձեզ, հայ կ'լինդրեն ի ձէնջ ։

Մի պղինձ դրամն՝ մի բլուդ հացն՝ Յիսուսի անունով պիտի տաք . Յի-

սուս իրեն համար կ'ուղէ, մի՛ խնայէք, մի խոտացնէք ձեր սիրտը, լսեցէք Յիսուսի ձայնն՝ դի և դուք արժանի ըլլաք վերջին օրն՝ վերջին ժամուն՝ լսել այն երանաւէտ ձայնը «զի խաղցեայ ևս եսուք ինձ ոտիզ»։

ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ ԳԲՈՒԹԵԱՆ

ՍՈՎԱՏԱՆՋ ՀԱՅՈՑ

ՓՈՒՈՒՆ ԱՍԻՈՑ

Բարձրաչնորհ Սրբազան Պատրիարք Հօր մարդասիրական և ազգասիրական դիտում սրտին և զգացմանց մի արդասիքն է Գիտութեան Յանձնաժողովոյ կազմութիւնը, որ Ազգային երեսփոխանական ժողովոյ մէջ Նորին Սրբազնութեան գաւառաբնակ ազգայնոց բաղմայ ներկայ ազէտալի վիճակի ծանուցմամբն և ազդու յորդորանօքն ծնունդ առաւ։

Բերկրութեամբ սրտի կ'լսենք թէ Գիտութեան Պատուարժան Յանձնաժողովն փութալանութեամբ ներելոց օգնութեան համար հարկ եղած միջոցներն ձեռք առած կ'գործէ, մի կողմանէ պաշար և ուտեստ կ'պատրաստէ սովելոց և միւս կողմանէ Հանգանակութեան գործն յառաջ կ'տանի, որ ցարդ 2000 լիրայի հասած է կ'ըսուի։

Գոհութեան և շնորհակալեայ արժանի է Գիտութեան Յանձնաժողովոյ Մեծապատիւ Անդամոց «նախ առնել և ապա ուսուցանելոյ» այն գովելի սկզբունքն ալ՝ որ իրենք աղքատասէր Ազգայնոց օրինակ ըլլալու համար՝ նախ և առաջ մեծ մասամբ իւրանչիւրն 100 ական և 150 ական ոսկի դրուած են Հանգանակութեան։

Յանձնաժողովոյ Մեծապատիւ Անդամք որք են՝ Նորատունկեան, Մազասեան, Մանիկեան, Կիւլպէնկեան, Հալաճեան, Փափազեան, Կիւմիւշեան, Եսայեան, Կիւմիւշկերտանեան, Քիւրքճիւպաշեան, Միրաքեանեան, Մէրճէմկուլեան և Իկիտպաշեան էֆէնտիներէն, արդէն ընդհանուր Ազգին ծանօթ՝ սիրելի և վստահելի անձինք են. նոցա փութալանութեան և գործունէութեան հետ՝ իբր Ազգին մի յետին եկեղեցականն մեր յորդորներն ալ կ'կցենք և կ'խնդրենք մեր աղքատասէր և դիտող Ազգայիններէն՝ որ յօժարակամ դանուին ամակից և գործակից լինել Գիտութեան Յանձնաժողովոյ մեծ գործին։

Ամէն Հայ՝ որ իր քակին մէջ հնդպղինձ դրամ ունի՝ թող յօժարի մին կամ երկուսն Յանձնաժողովոյ տալ և հաւատալ թէ իր երկու դահեկանումն մի սովատանջ Հայ պիտի ապրեցնէ։

Կրկին՝ շնորհակալեայ արժանի է նաև Բարձրաչնորհ Սրբազան Պատրիարք Հօր այս մասին Յանձնաժողովոյ հետ յառաջ տարած ջանքն, որ Կարնոյ, Պրուսայի, Իզմիւռնոյ, Նիկոմիդիոյ, Ռոտոսթոյի Առաջնորդ Ս. Հարց կրկին դրեր դրել տուած է, որ անմիջապէս Հանգանակութիւն մը բանալով՝ եղած արդիւնքն Յանձնաժողովոյ առաքեն։

Նոյնպէս Աբրահամեան Մայր Աթոռոյ Ատուածարեալ Սրբազան Հայ-

բապետին հեռագիր քաշելով՝ Ա-սիոյ սովելոց աղէկատուր վիճակն ծանուցեր և Նորին Վեհափառութեան Հայրական գթութիւնը խնդրեր է։ Բարեյոյս եմք՝ որ Ռուսաստանի մէջ եղող մեր սիրելի Ազգայինք ևս կը վաստիան իրենց ձեռնտուութիւնն ընել, և այս միջոցներով թերևս կարելի ըլլայ գրամական մեծագումար հաւաքում մը գոյացնել և այնու հոգալ տառապելոց կենաց անունդը։

ՔՐԻՍՏՈՍ

ԵՒ

ՄԻՄԻՕՆԱՐՔ

Ա.

Աւետաբեր փոխանակ մեր մէջ տեղի ունեցած խնդրոյն վերայ ուղղակի խօսելու, դարձեալ յաճախ հրատարակած խօսքերն կ'յեղյեղէ իր 43 րդ թուոջն. եւ բուռն ճիգ մը կ'թափէ միսիոնարաց խաբէական դրութիւնն Քրիստոսի վրկարար վարդապետութեան հաւատարեցնելու, եւ զայս հաստատելու համար խաբէական ձեռնարկութիւն մ'ալ կ'ընէ «ճիշդ այսպիսի փաստ մը ձեռք առած էին՝ կըսէ, նա եւ Հրէայք Քրիստոսի դէմ»։

Մենք դարձեալ կ'պնդենք՝ թէ Քրիստոս եւ իր Առաքեալները միայն ոչ-Քրիստոնեայ ազգաց մէջ բաժանմունքներ ձգած են նոցա հոգւոց փրկութեան համար, իսկ բնաւ լսած եւ կարդացած չենք, որ յանուն Քրիստոսի մկրտեալ Քրիստոնեայ ժողովրդոց մէջ ալ բաժանմունքներ ձգած ըլլան։

Մեր Տէրն ոչ Քրիստոնէից համար խաղաղութիւն ձգող չէր «Ոչ եկի արկանել զիաղաղութիւն (1)». բայց հաւատացեալ Քրիստոնէից համար երկնային խաղաղութիւն էր. եւ զայս կ'պահանջէր «Խաղաղութիւն թողում ձեզ, զիաղաղութիւն զիմ տամ ձեզ(1)». «Խաղաղութիւն առարեմ ընդ միմեանս (2)։ Ինք ոչ Քրիստոնէից համար սուր ձգող էր «(Եկի արկանել) սուր (3)» բայց Քրիստոնէից համար Սէր, ճշմարտութիւն, ճանապարհ եւ կեանք «Ա'յս ի պատուէր իմ, զի սիրեսջիք զմիմեանս, որպես եւ Ես զձեզ սիրեցի(4)». «Ես իսկ եմ ճանապարհ, ճշմարտութիւն եւ կեանք (5)» «Այս են հրամայական կեանք, զի ծանիցին զքեզ միայն ճշմարիտ Աստուած եւ զոր առաքեցեր զՅիսուս Քրիստոս (6)»։

(1) Մատթ. ժ. 34.

Բ.

Միսիոնարաց Քրիստոնեայ ազգաց մէջ բաժանմունք ձգելու դատապարտելի դըրութիւնն՝ ոչ միայն Քրիստոս եւ իր սիրելի Առաքեալներն չեն ընդունած, այլ ընդ հակառակն՝ ոգւով չափ աշխատած են՝ Քրիստոնէական միութիւնն եւ եղբայրութիւնն վառ պահել Քրիստոնէից մէջ, եւ սորա մի յայտնի ապացոյց է, որ մինչդեռ նորադարձ հաւատացելոց մէջ ինչ ինչ իրաց եւ ծեսերու նկատմամբ խտրութիւններ եւ այս առթիւ վէճեր կ'ծագէր, Առաքեալք անոր առաջքն առնելու կ'աշխատէին, ինչպէս որ մին ալ յայտնապէս կ'քարոզէ. «Որ միանգամ ի Քրիստոս մկրտեցաք, զՔրիստոս զգեցեալ եք, չիք խտիր, ոչ հրեի եւ ոչ հեթանոսի, ոչ ծառայի եւ ոչ ազատի, ոչ արուի եւ ո'չ իգի, զի ամենեքեան դուք մի եք ի Քրիստոս Յիսուս(7)» «Աղաչեմ զձեզ եղբարք անուամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, զի զնոյն բան ունիցիք ամենեքեան, եւ մի իցեն ի ձեզ հերձուածք, բանզի եք հաստատեալք ի նո'յն միտս եւ ի նո'յն հանճար (8)»։

(2) Մարկ. Թ. 49.
(3) Մատթ. ժ. 34.
(4) Յովհ. ժե 12.
(5) Յովհ. ժԴ. 6.
(6) Յովհ. ժէ. 3.
(7) Գաղտ. Գ. 27. 28.
(8) Ա. Կորնթ. Ա. 10.

Սրբազան Առաքեալներն Քրիստոնէից միութեան այնքան սիրահար էին, որ յաճախ քարոզութեամբ եւ թղթով կ'խոր. չեցնէին հաւատացեալներն՝ իրենց ժամանակին երեւան ելած մի տեսակ միսիոնարներէ, որ իրենց շահուն համար քանդին վարդապետութիւններով բաժանմունք եւ հերձուածք ձգել կուզէին. «Աղաչեմ զձեզ եղբարք, գիտել զայնպիսիսն, որ հերձուածս եւ գայթակղութիւնս առնիցեն արտաքոյ վարդապետութեան՝ զոր դուքն ուսարուք, եւ խորշեցարուք ի նոցանէ, զի այնպիսիքն Տեառն մերոյ Քրիստոսի ո՛չ ծառայեն, այլ իւրեանց որովայնին, եւ քաղցրաբանութեամբ եւ օրհնութեամբ պատրեն զսիրտս անմեղաց (1)» :

Ի՞նչ տարբերութիւն կայ այն ժամանակի մոլորեցուցիչներուն եւ հիմակուան միսիոնարաց մէջ :

Կ'փափաքէինք գիտնալ՝ թէ Աւետարբի պատուելի խմբագիրն՝ որ միսիոնարաց բերանն է, ինչ օրինօք զՔրիստոս եւ միսիոնարներն մի եւ նոյն նշանակութեամբ կ'ըմբռնէ, որք Ս. Աւետարանն իրենց շահու նիւթ ըրած եւ խաբէութեամբ ըստ քմաց եւ ըստ հաճոյս խեղաթիւրելով եւ բոլորովին Քրիստոսի կամաց հակառակ մեկնութիւններ տալով՝ Քրիստոնեայ ժողովրդոց մէջ գայթակղութիւն, հերձուած եւ երկպառակութիւն կ'սերմանեն տիւ եւ գիշեր՝ Աւետարանի Քրիստոնէական եղբայրութեան ոգւոյն եւ վարդապետութեան հակառակ :

Աւետարբեր միսիոնարաց հաւատաքննական խստապահանջութիւնն յայտնապէս արդարացնելու մի հիմնական վատ չունենալով ի ձեռին, պատ ի պատ զրոյցներով իւր անդին ժամանակն կ'վատնէ, եւ իւր բոլոր Աստուածաբանական եւ տրամաբանական ուժն հետեւեալ առարկութեամբ կ'սպառէ. «Եթէ Քրիստոս հինա երկրի վրայ ըլլար, միթէ աւելի մեղմապար պիտի վարուէր Հայոց Եկեղեցւոյն հետ քան որչափ վարուեցաւ Ասիոյ եօթն եկեղեցիներուն հետ, ինչ ապաքին իբրեւ ճշմարիտ քժիշկ, պիտի փնտռէր աւելի մեղասալից վարդապետութիւն եւ գործ իւրաքանչիւր եկեղեցւոյ եւ իւրաքանչիւր անձի վրայ» :

Այս անտեղի առարկութեամբ թագուն կերպով եզրակացնել կ'երազէ՝ թէ քանի որ Հայոց Եկեղեցին մեղասալից վարդապետութիւններով լի է, եւ քանի որ միսիոնարներն Քրիստոսի լիազօր երեսփոխաններն են, իրենց անհրաժեշտ պարտականութիւնն է այդ ճանբան բռնել :

Ողջամիտ հետեւութիւն . . . :

Գ.

Հայաստանեայց կաթողիկէ Եկեղեցին Աստուածային պատուիրանաց այնչափ ջերմ նախանձախնդիր է, որ իւր ծագմանէն ի վեր Քրիստոսի Առաքեալներն եւ անոր օրինաւոր յաջորդներն ինչ որ աւանդած են զայն անկորուստ պահած է՝ առանց ընդունելու ո՛ եւ իցէ մեղսալից վարդապետութիւն, ինչպէս որ հիմա ալ նոյն անդրդուելի հաստատամտութեամբ միսիոնարաց ինքնահնար վարդապետութիւններն չ'ընդունիր եւ անոնց պարսաւներն հողմոց հնչմունք կ'վարկանէ :

Սոսկմամբ կ'ընթեռնու միշտ Հայաստանեայց Եկեղեցին Յայտնութեան հետեւեալ պատգամն. «Եւ Յիսուս առաքեցի զհրեշտակ իմ վկայել զայս ձեզ եկեղեցւոյդ . . . վկայեմ եւ ես ամենայնի՝ որ չեմ զբաւիս մարգարէութեան գրոցս, թէ ոք յաւելցէ ի սա՝ յաւելցէ Աստուած ի վերայ նորա զեղբս հարուածոցն գրեալս ի գիրս յայս : Եւ եթէ ոք պակասեցուցանէ ի բանից մարգարէութեան գրոցս այսմիկ՝ պակասեցուցանէ Աստուած զբաժին նորա ի ծառոցն կենաց, եւ ի քաղաքէն սրբոց՝ որ գրեալ է ի գիրս յայս (1)» :

---

(1) Հռոմ. ԺԶ. 17. 18.

(1) Յովհ. Յայտ. ԻԲ. 16—20.

Որոնք են Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մեղադիր վարդապետութիւնները. զորս բողոքականք բազմիցս կ'յեղյեղեն եւ աւելորդապաշտութիւն ալ կ'անուանեն — Ս. Եկեղեցւոյ Խորհրդոց վրկարար ազդեցութիւնն , Սրբոց բարեխօսութիւնն , գործքով արդարանալն , ուխտադնացութիւն, ապաշխարանաց, խոստովանութեան, եւ արձակման Խորհուրդք եւ վարդապետութիւնք, ինչպէս որ Աւետարեր ալ յիշած է մեր մէկ հարցման պատասխանել ուզելով , որոց վերայ ի կարգին ունիմք խօսիլ ։

Ասոնք են Ս. Աւետարանի վարդապետութեան դէմ։ եթէ ուշադրութեամբ եւ ճշմարիտ ու կատարեալ Քրիստոնէական հաւատով կարդանք այս Ս. Մատեանն՝ բնաւ նորա ոգւոյն եւ սկզբան հակառակ մի կէտ չ'ենք նշմարեր , բայց Աւետաբերին մի չնորհ ընելու համար պահ մ'ենթադրենք՝ թէ ասոնք իրօք աւելորդապաշտութիւններ են , եւ սկսինք բաղդատել միսիօնարաց բռնած ընթացիկ եւ բողոքականաց կռթնած հաւատքին՝ տեսնելու համար՝ թէ որոնք են Յայտնութեան վերոյիշեալ պատգամին հակառակ վարդողները ։

Այս աւելորդապաշտութիւն ըսածներն՝ եթէ մինչեւ անգամ Ս. Աւետարանի մէջ յայտնի նշանակուած չըլլան, բայց քանի որ առ Աստուած եւ առ Աստուածայինս վերաբերեալ խորհուրդք , պաշտամունք , գործ եւ արարողութիւններ են հաւատացեալ Քրիստոնէից ջերմեռանդ սրտերէն բղխած, բնաւ Աստուածային օրինաց մէջ՝ օտար օրէնքներ աւելցնելու կասկած չ'են տար ։

Գ.

Երբէք Ս. Աւետարանի եւ կամ Առաքելոց գրուածոց մէջ չ'կրցինք տեսնալ, որ Մարիամ անուն ջերմեռանդ կինը նախատուի, դատապարտուի եւ աւելորդապաշտ ու մեղսալից անուանի՝ մի չիշ ծանրագին անուշահոտ իւղը Քրիստոսի գլխուն վերայ թափելուն , նորա ոտքերն օծելուն , իւր արտասուօք լուանալուն եւ մազերովն սրբելուն եւ մաքրելուն համար ։ Այլ ընդ հակառակին կ'կարդանք որ Քրիստոս ոչ միայն ընդունած է, այլ եւ Յուդան եւ միւս ընդդիմախօս Առաքեալներն (որ պարզմտութեամբ առանց Յուդային չարանենգ խորհրդոյն հասու ըլլալու անոր ձայնակցեցան) բացարձակ յանդիմանած է ըսելով «Զի՞ աշխատս առնէք զկինդ. գործ մի բարի գործեաց դա ՚ի իս . . . ասէմ ձեզ. զի ուր քարոզեսցի Աւետարանս այս ընդ ամենայն աշխարհ՝ խօսեսցի եւ զոր արար դա՝ ի յիշատակի դորա (1) » ։

Նմանապէս Աւետարանչաց եւ Առաքելոց գրուածոց մէջ չ'է հանդիպած մեզ՝ թէ Քրիստոսի մարմինն օծելու համար խունկ եւ իւղ պատրաստող իւղաբեր կանայք կչտամբուած ըլլան, այլ մանաւանդ թէ այս բարեպաշտական արարողութիւնն հաճելի երեւցած ըլլալ կ'թուի Քրիստոսի, որ մինչեւ անգամ Քրիստոսի Յարութեան աւետումն հրեշտակէն առնելու եւ Յիսուսը անճամբ տեսնելու եւ երանական ողջոյնին ձայնն լսելու արժանացան (2) ։

Ահա այս մի քանի պարզ օրինակներէն ակներեւ կ'տեսնուի, որ ջերմեռանդ Քրիստոնէից սրտէն առ Աստուած եւ առ Աստուածայինս մատուցուած գործերն՝ Քրիստոնէական ողջմտութեան չ'են հակառակիր։ եթէ այս տեսակ գործերն դատապարտութեան արժանի աւելորդապաշտութիւն կամ Աւետաբերի բառերովն. «Մեղսալից սուտ պաշտօնք» ըլլային , Առաքելոց գրուածոց մէջ խստիւ պիտք էր կշտամբուիլ ։

Ե.

Գանք հիմա միսիօնարներուն եւ բողոքականաց, որք երբ մոլեռանդ նախանձա-

(1) Մատթ. ԻՋ. 6—14: Յովհ. ԺՒ. 3—8.
(2) Մատթ. ԻՔ. 9: Ղուկ. ԻԴ. 9,

յուզութեամբ Քրիստոնէից մէջ որոմն կը ցանեն եւ նոցա բարեպաշտական արարողութիւնները կ'ծաղրեն, ինքզինքնին Ս. Աւետարանին բառին եւ տառին նախանձախնդիր եւայլն ցուցնելով, եւ կ'սպարծենան թէ Աւետարանն բառ առ բառ եւ տառ առ տառ ճշդիւ կ'սահեն եւ կ'կատարեն, եւ հետեւաբար տիեզերական երիս Ս. Ժողովոց արդիւնքներն եւ ուղղափառ Եկեղեցւոյ Ս. Հարց բոլոր հաստատած Աստուածահաճոյ կարգերն, կանոններն եւ բոլոր աչխատութիւնները կ'մերժեն եւ կ'ատեն իբրեւ արդիւնք սխալական մտաց, անօգուտ եւ վնասակար բարեկարգութիւնք։

Պահ մի մենք ալ համոզուինք թէ Քրիստոնէական բոլոր ուղղափառ Եկեղեցիք՝ Աստուծոյ խօսքին մէջ յայտնեալ ճշմարտութիւններէն մոլորած են, եւ մի միայն բողոքականք Աստուածաշնչի անսխալ չաւղին կ'հետեւին եւ անոր բոլոր պարունակութիւնը կետ առ կետ արդեամբ կը կատարեն։

Բայց ի՞նչպէս սկիսի կրնանք Առաքելոց հետ բաղդատել միսիոնարներն, որք հոյակապ եւ դեղեցկաչէն պալատներու մէջ բնակութիւն հաստատած են, մինչդեռ Առաքեալք պարզ եւ գեղջկական բնակութեամբ կ'չատանային։

Ի՞նչպէս Առաքելոց անմոլար չաւղին հետեւող սկիսի ճանչնանք միսիոնարներն, որք հարստութիւններ կ'դիզեն չհամոյ նպատակաւ միայն, եւ ծառայներով ու սպասուհիներով իրենց կենցաղասիրական իղձերն կ'յագեցնեն, մինչդեռ Առաքեալներն՝ աղքատաց գանձանակէն կ'կերակրուէին եւ պղինձ անգամ իրենց գօտինեռուն մէջ չէին պահեր, վասն զի խստիւ արգիլուած էր Յիսուսէ «Եւ մի պղինձ ի գօտիս ձեր» (1)։

Կրնա՞նք հոգւով նորոգուած ճանչնալ միսիոնարներն, որ հանապազ խորամանկ նենգութիւններով բոլոր Քրիստոնեաները կ'ծաղրեն եւ պարզամիտները կ'դայթակղեցնեն, մինչդեռ Առաքեալք մի պզտիկ դայթակղութիւն հաւատացելոց մէջ ձգելէ կ'զգուշանային, վասն զի սատուիրուած էր իրենց չդայթակղեցնել (1)։

Կարելի՞ է Առաքելական Եկեղեցին բողոքականաց հետ համաձայնեցնել, որք մի Առաքելական վարդապետութիւններ ուննեցողներ կ'սպարծենան եւ բոլորն ալ Աւետարանական կ'ձեւանան, բայց եւ այնպէս բաղմաթիւ հիւղերու բաժնուած մին միւսին վարդապետութիւնն չընդունիր, մինչդեռ Առաքելոց քարոզած կրօնն ալ մի էր, Աւետարանն ալ եւ վարդապետութիւնն ալ, բնաւ մին միւսին չ'հակառակիր, եւ այսպէս պէտք էր ըլլալ, վասն զի Առաքելական Եկեղեցւոյ վեհութիւն եւ ճշմարտութիւն՝ վարդապետութեանց միութեան մէջ է թէ եւ ազգաւ եւ լեզուաւ տարբեր։ Եւ այս միութիւն էր՝ զոր Քրիստոս իւր միջնորդական աղօթքին մէջ խնդրեց Հօրմէն, զոր կ'ընթեռնումք Յովհաննու Աւետարանի ԺԷ^րդ գլխոյն մէջ։ (Աւետարեր տես թիւ 43)

Բնաւ Առաքելական նչան չունի բողոքականութիւնն, մանաւանդ այնու, որ իւր Աւետարանական քարոզիչ կարծեցեալ պաշտօնէից յաջորդութիւնն Առաքելական ձեռնադրութեամբ չ'է, վասն զի Առաքեալք իրենց յաջորդներն ձեռնադրութեամբ կոչած են ի նոյն Սրբազան Պաշտօն, եթէ Լուտերի եւ Կալուինի ձեռնադրութիւններն ի մէջ բերեն, բայց եւ այնպէս անոնք փաստ չ'են կրնար ըլլալ, որովհետեւ քանի որ յիշեալ անձինք իրենց մերժած Եկեղեցին Քրիստոսի Եկեղեցի չեն ընդունած, հետեւաբար իրենց առած ձեռնադրութիւնը վաւերական չ'կրնար համարուիլ։

Չ'ենք կրնար Առաքելական ճանչնալ բողոքականներն, որ Ս. Գրոց մէջէն Ս. Եզբայայ, Եսթերի, Մակաբայեցւոց, Իմաստութեան եւ այլոց չատերուն ամբողջ գրքերն եւ չատերուն ալ ամբողջ գլուխներն պակսեցուցած, եւ իրենց ընդունածներնուն չատ տեղերն աղաւաղած են։

(1) Մատթ. ժ. 9։

(1) Մատթ. ԺԸ. 6։ Մարկ. Ը. 44.

Առաքեալք այս տեսակ յանդգնութիւն չ'ունեցան եւ միշտ ի յուչի ունէին հետեւեալ սպառնալից պատգամն «Եթէ ոք պակասեցուցանէ ի բանից մարգարէութեան գրոցս այսմիկ, պակասեցուցանէ եւ Աստուած զբաժին նորա ի ծառոյն կենաց եւ ի քաղաքին սրբոյ, որ գրեալ է ի գիրս յայս (1)»։

Արդ Աստուածաշունչի բառին եւ տառին նախանձախնդիր կեղծող միսիոնարաց ընթացքն եւ արդիւնքն ասոնք ըլլալէն վերջն, ինչպէս հաւատանք թէ Աւետարանին համաձայն են եւ օգտակար, եւ թէ ինչպէս յուսանք որ այդ տեսակ ընթացքով եւ արդեամբք «փրկութիւն կ'ըլլայ եւ երկինք մտնելու ճանբան կը դիւրանայ»։

Զ.

Ի՞նչ զարմանք, որ բողբոքականք իրենց մեծամեծ եւ անթիւ մոլորութիւններն, թերութիւններն, ինքնահնար վարդապետութիւններն Աւետարանի ոգւոյն համաձայն կ'դտնան, եւ ուրիշ Քրիստոնեայ ազգայ բարեպաշտութիւններն կ'խծբծեն եւ մեղսալից վարդապետութիւններ կանուանեն։ Կ'ներէ՞ արդեօք մեզի Աւետարերի խմբագիրն՝ եթէ Քրիստոսի մէկ խօսքն հոս յիշենք. «Կեղծաւոր, հան նախ յականէ խոտմէ զգերանդ, եւ ապա հայեսջիր հանել զշիւղ յականէ եղբօր ի (2)»։ Աւետարերի առ մեզ ուղղեալ հարցման ալ արժանաւոր պատասխան մ'է Քրիստոսի այս խօսքն . . . ։ (Տես Աւետարեր Թիւ 45)։

Զանց կընենք յիշել, որ մինչդեռ Աւետարեր մէկ կողմանէ ապաշխարանաց վարդապետութեան դէմ կ'խօսի, միւս կողմանէ ինքզինքն հակասութեան մէջ կ'դնէ զայն ընդունելով. «Ո՛չ ապաքէն, կըսէ, սպառնացաւ անոնց (Ասիոյ եօթն եկեղեցիներուն) որ եթէ չապաշխարէին, պիտի շարժէր անոնց աշտանակը տեղէն». (Տես Աւետարեր Թիւ 43)։

(Շարունակելի)

(1) Յայտ. Յովհ. ԻԲ. 19. | (2) Ղուկ. Զ. 42։

ՍՏԵՓԱՆԷ ԵՒ ԽՈՈ

Հասարակութեան մէջ մի կարծիք կայ Թէ Ստեփանէ և Խոո կեղծ ստորագրութեամբք յօդուածներն՝ որ անուղղակի կերպով մեր Լոյս Հանդիսի դէմ կ'յարձակին, Արմաշու Գերաշնորհ Վանահօր գրչէն ելած են։

Մենք բնաւ չ'ենք հաւատար, որ յիշեալ Գերաշնորհ Ս. Հայրն իւր ուսմամբ և Եպիսկոպոսական բարձր դիրքովն այն աստիճան խոնարհի, որ կեղծ դիմակաւ մերթ Ստեփանէ, մերթ Խոո, և մերթ Գնել ևայլն ստորագրութեամբ սպառազինի և զԼոյս հարուածել ելնէ։

Ստոյգ է որ այդ յօդուածներուն ոեն Գերաշնորհ Խորէնայ ոճին մի նմանութիւնն ունի, բայց չ'կրնար ըլլալ որ մի գրագէտի ոեն՝ ուրիշ մի գրագէտի ոճոյն յարմարի։

Գերաշնորհ Խորէն Սրբազան մեզմէ աւելի քաջ համոզուած է, որ Ազգային Ներկ մը պարսաւելով՝ իւր Պատուարժան Միաբանութեան Ցոյս Հանդէսն գոված և բարձրացուցած չ'կրնար ըլլալ, և փորձով ալ գիտէ՝ Թէ մի Ներկ իւր օրօրոցին մէջ շատ Ներութիւններ կրնայ ունենալ, հետևաբար իւր արժանեացն ու հմտութեան նկատմամբ մի յաջող գաղափար չ'ընծայէր՝ եթէ այդ տեսակ մի փոքրոգութիւն գրական հրապարակին վերայ ստանձնէ։

Եթէ Գերաշնորհ Սրբազանը մեր Հանդիսին նկատմամբ մի դիտողութիւն ունենայ կրնայ իւր անձնական ստորագրութեամբն ընել և իւր պատասխան ընդունիլ։

Մեր կարծիքն այն է՝ Թէ այն յօդուածոց հեղինակներն՝ Ցոյս պատուական Խմբագրութեան ջերմ բարեկամներն ըլլալով՝ կարծեր են Թէ մեր Խմբագրու-

Թիւնը խծբծելով և պարսաւելով Ցոյն ջատագոված կըլլան :

Մենք Թէ և այդ յօդուածագրերուն մի առ մի պատասխանն ընդ միշտ պատրաստ ենք տալ , բայց հասարակութիւնը մանաւանդ մեր ընթերցողներն ըսի զսպաւի անոսի և ունայն վէճերովն չ'ձանձրացըննելու, և Թէ գրական հրապարակը մեր անօգուտ վիճաբանութիւններովն չ'լեցնելու համար , նախապատիւ ընտրած եմք չանալ մեր Հանդէսն աւելի ծաղկեցնել և բարգաւաճել և զայն բերրի և արգասաբեր առնուլ՝ վասն օգտի ժողովրդական դասուն, և հետևաբար ըստ կարի ծառայել Ազգին :

ԾԱՆՈՒՑՄՈՒՆՔ

ՆՈՐԱՏԻՊ ՄԱՏԵԱՆ

ՍՏՈՒԵՐԲ ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՔԵՐԹՈՒԱԾՔ

Ի ԳԵՐ. Տ. ԽՈՐԷՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ ՆԱՐ ՊԷՅ

Կ'ծախուի ի Գրատան Գաֆաֆեան Եղբարց գին կէս արծաթ մէճիա։

ՏՈՔԹՈՌ Մ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Բարիզու Բժշկական Համալսարանի ա-շակերտ Տոքթոր Մ. Հէքիմեան , կ'շարունակէ ձրի հիւանդ խնամել ամեն երեքշաբթի եւ ուրբաթ օրերը , ժամը 6էն մինչեւ 8ը , Են-Գաբուի դրան կից ապգային Եկեղեցւոյ կալուածներէն եղող Ընկերութեան կեդրոնը ։

Վերոյիշեալ Տոքթորը փնտռողները՝ կըրնան դինքը հարցանել Ա.ք-Սէրայ Թիւ 121 Կարապետ էֆէնտի Շահարեանի դեղարանը ։

ՆՈՐ
ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ
ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ

ՅՕՐԻՆԵԱՑ

Ա. Ա. ՍՈՒՐԻՆԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ա.ՐԱ.ՄԵԱՆ

1874

Մեծարգոյ Հեղինակը սոյն նոր Քերականութեամբ Հայկական լեզուի մեկնութեան գործնական մի դրութիւն պատրաստած է՝ իր փորձառութեամբ կատարելագործեալ :

Մի լեզուի Քերականութիւնը դիւրաւ ուսուցանելու համար գործնական դրութեան՝ տեսականէն նախապատուութիւնը ամեն փորձառու ուսուցիչներէ ընդունուած է, եւ թէ Քերականական մի կանոնի վերայ եղած հրահանգաց յանախ կրկնութիւնը դիւրմբռնելի եւ զուարճալի կ'գործէ ուսումը, եւ թէ տղոց միտքը չ'հաւնիր ընդ երկար բերուց սերտելու տաժանելի աշխատութեամբ :

Կ'ծախուի ամեն Հայ գրավաճառաց ըով եւ մասնաւորապէս Աւրամեան գրատունը եւ Մէրճան՝ Պաղատսար աղայի գրավաճառանոցը : Գին 4 1/2 Ժրանի: Շատ գնողներու համար զեղչ կըլլայ :

ՕՐԱՑՈՑՑ ՊԱՐՉ 1875 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

Յօրինեալ Տ. Երեմիայ Քահանայէ Խոզիւղի

Կ'ծախուի դրավաճառաց քով. ի գին 60 վարայ ։

Կեդրոնատեղին է Մէրճանը Փաստըրմաճի խանին վերնայարկը Թիւ. 28 ։

ՏԷՐ—ԽՄԲԱԳԻՐ

ՀՄԱՅԵԱԿ Ծ. Վ. ԴԻՄԱՔՍԵԱՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ա.ՐԱ.ՄԵԱՆ

Զագմագճըլար փողոց Ակոբեան խան, թիւ 13.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1. Խորհուրդ Քրիստոնէական Ս. Կրօնի Գ. Ապաշխարութիւն
2. Մեծաբանիւն կեանք ու աղաղակ
3. Հայերէն Լեզու
4. Սուլ փոռուն Ասիոյ եւ տառապանք Հայ ժողովրդեան բնակելոց անդ
5. Ցանձնաժողով գրութեան սովասանչ Հայոց փոռուն Ասիոյ
6. Քրիստոս եւ Միսիօնարք
7. Սեփհանէ եւ Խոռ

Վերադարձ ի բնութիւն եւ Տրամախօսութիւն շարունակութիւնը յաջորդին

Գործակից Ընկերագրութեան

ԱԿՆ
ԱՂԹԱՄԱՐ
ԱՄԱՍԻԱ
ԱՆԴՐԻԱՆԱՊՕԼ *Գեր. Գրիգոր Արբ. Դերձակեան*
ԱՏԱՆԱ
ԱՐԱԲԿԵՐ
ԲԱԲԵՐԴ *Արժ. Պօղոս Ծ. Վ. Նաճանեան*
ԲԱԼՈՒ
ԲԱՂԷՇ *Արժ. Սեփան Ծ. Վ. Արզումանեան*
ԳԱԶԻՐԷ
ԳԱՂԱՏԻԱ
Ս. ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ *Գեր. Տ. Մելքիսեդեկ Վ. Մուրատեան*
Ս. ԷՋՄԻԱԾԻՆ
ԵՐԶՆԿԱՅ *Գեր. Տ. Գրիգորիս Ծ. Վ. Ալէաճճեան*
ՋՄԻՒՐՆԻԱ *Յովհաննէս Էֆէնտի Միրզա Վանանդեցի*
ԹՐԱԿԻԱ *Մանուկ Էֆէնտի Ց. Պէզիրճեանց*
ԽԱՐԲԵՐԴ *Արժ. Տ. Մեսրովպ Քհյ. Էքմէքճեան*
ԿԱՐԻՆ *Գէորգ Էֆէնտի Զիլինկիրեան*
ԿԱՐՍ *Գեր. Տ. Տիմոթէոս Ծ. Վ. Սափրիչեան*
ԿԵՍԱՐԻԱ
ԿՈՒՏԻՆԱ
ՃԱՆԻԿ *Գեր. Արիստակէս Վ. Տ. Սարգիսեան*
ՄԱԼԱԹԻԱ
ՄՈՒՇ *Գեր. Մամբրէ Սրբազան Մամիկոնեան*
ՆԻԿՈՄԻԴԻԱ *Արժ. Տ. Մեսրոպ Քահ. Ճէննէթեան*
ՊԱՆՏՐՄԱ *Գեր. Տ. Մատթէոս Ծ. Վ. Իզմիրլեանց*
ՊՈՆՏՈՍ *Գեր. Տ. Մատթէոս Ծ. Վ. Նազարեանց*
ՊՐՈՒՍԱ *Արժ. Տ. Արիստակէս Վ. Վանքիան*
ՋՄՇԿԵԶԷԿ
ՍԵԲԱՍՏԻԱ *Գեր. Տ. Պետրոս Ծ. Վարդապետ*
ՍԻՍ
ՎԱՆ
ՎԱՌՆԱ *Արժ. Տ. Յարութիւն Վարդապետ*
ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏ *Գեր. Տ. Փիլիպպոս Ծ. Վարդ.*
ՏԻՎԵՐԻԿ *Արժ. Տ. Թէոդորոս Ծ. Վ. Տիվերիկլեան*

Գին Ընկերագրութեան կանխիկ հատուցանելի

Կ. Պոլսոյ համար	Տարեկան	Երկուքուկէս Մէճիտ	
Գաւառաց	»	Թղթատարի ծախքն մեր վրայ ըլլալով	Երեք »
Գին միոյ տետրակին		Երեք դահեկան	

Խմբագրութեան վերաբերեալ ամէն նամակ պէտք է ուղղել

Ս.ր. Տէր—Խմբագիր Հմայեակ Վ. Պիտմաճեան,

Ազգ. Վարժարանն Եէնի Գափուի :

Անվճար նամակ կամ ծրար չ'ընդունուիր .